

دانشنامه جهان اسلام

ت

ت - تربیت جام

(۶)

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

موسسه عالی حداد عادل

معاون می

حسن طارمی راد

تهران ۱۳۸۰

دانشنامه جهان اسلام

جلد ششم

چاپ اول: ۱۳۸۰ / تعداد ۵۰۰۰ نسخه

حروف نگاری و صفحه‌آرایی: بنیاد دایرةالمعارف اسلامی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت افست (سهامی عام)، لیتوگرافی تصاویر: تیرازه

تهران - خیابان فلسطین، شماره ۱۳۰، شماره پستی ۱۴۱۶۶، صندوق پستی ۱۱۳۶۵۳۸۸۵، شماره ۸۸۶۹۲۰۱

این کتاب با تسهیلات حمایتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تهیه و منتشر شده است.

همه حقوق برای بنیاد دایرةالمعارف اسلامی محفوظ است.

قیمت: ۱۰۰۰۰۰۰ ریال

دانشنامه جهان اسلام / زیر نظر غلامعلی حدادعادل - تهران: بنیاد دایرةالمعارف اسلامی، ۱۳۷۵ -

ش.ج. مصور (بخشی رنگی)

ISBN: 964-447-007-7 (v.6)

ص.ع. به انگلیسی:

Encyclopaedia of the world of Islam (in Persian)

کتابنامه

۱. اسلام - دایرةالمعارفها، ۲. کشورهای اسلامی - دایرةالمعارفها، ۳. ایران -

دایرةالمعارفها، ۴. تمدن اسلامی - دایرةالمعارفها، ۵. فرهنگ اسلامی - دایرةالمعارفها،

الف. حدادعادل، غلامعلی، ۱۳۲۴ - ب. بنیاد دایرةالمعارف اسلامی.

۲۹۷/۰۳

BP/۵/۲/۵۲

براهیمهای فروش ارز مجدداً در اسفند ۱۳۳۳ / مارس ۱۹۵۴ عرضه شد. بدین طریق نظام چند نرخ ارز مجدداً به کار افتاد در چند سال بعد، میانی نظام عموماً تغییر نکرد، هرچند تعدیلهایی در مقررات مربوط به دستبندی واردات در گروههای شوناگون، به منظور تخصیص ارز به نرخ رسمی (از صفر تا صد درصد)، در مقادیر درآمدهای صادراتی واجد شرایط دریافت گواهی فروش ارز و در مقررات بازار در این گواهیها، به عمل می آمد. هرچند نرخ دلار در بازار آزاد به ۷۶ ریال در ۱۳۳۶ ش رسید، دستیابی فزاینده به ارز ناشی از درآمدهای نفتی، این نرخ را پایین آورد و به ۴۸٫۲۵ ریال در پاییز ۱۳۳۹ رساند. در اواخر بهمن ۱۳۳۰ این پیشنهاد بحث شد که نظام چند نرخ ارز تجاری را با کاهش همزمان ارزش ریال و لغو گواهیهای فروش ارز جایگزین کنند و در عین حال، نرخ رسمی ارز را برای خرید ارز خارجی از شرکت نفت حفظ کنند (مجله بانک مرکزی ایران ش ۹۱، ۱۳۳۶ ش، ص ۵۱۸-۵۳۵، ش ۹۷، ۱۳۳۷ ش، ص ۵۳۳-۵۳۵، ۵۳۷)، اما هیچ اقدامی نشد.

کاهش شدید ارز خارجی پس از ملی شدن صنعت نفت در ۱۳۳۹ ش به تغییرات فراوان در تجارت خارجی ایران نیاز داشت. یکی از روشهای موجود برای انجام دادن این تغییرات مکان پذیر ساختن کاهش چشمگیر ارزش پول از طریق افزایش قیمت گواهیهای فروش ارز (با حداقل دخالت دولت در بازار) در عین حال ثابت نگه داشتن نرخ رسمی ارز بود، هرچند استفاده از این نرخ در معاملات مرتباً کاهش می یافت. واردات صادرات به دو و سپس سه گروه تقسیم شد که هر یک نرخ ارز متفاوتی داشت، اما تفاوت قیمت فقط چند ریال بود. سقوط صدق کمک خارجی از جانب غرب و از سرگیری صادرات نفت را در پی داشت. در نتیجه، نظام چند نرخ ارز بتدریج بزرگون شد تا اینکه نرخ واحد ارز در اسفند ۱۳۳۵ / مارس ۱۹۵۷ به میزان هر دلار ۷۵٫۷۵ ریال برقرار گشت. یک سال بعد (اسفند ۱۳۳۶ / مارس ۱۹۵۸) کمسیون ارز منحل شد. شمولیت نظارت بر ارز به بانک ملی و سپس بانک مرکزی منتقل یافت. در پایان حکومت رضاشاه بار دیگر نرخ ارز به ابزار سیاست گذاری برای نظارت بر تجارت خارجی تبدیل شد. هنگامی که قابلیت تبدیل دلار به طلا در ۱۳۵۰ ش لغو شد، ایران تا بهمن ۱۳۵۱ / فوریه ۱۹۷۳ نسبت ثابتی را میان ریال و دلار برقرار و حفظ کرد. در این سال ارزش ریال نسبت به دلار ۱۱٫۱٪ افزایش یافت و در پی آن مجدداً افزایش ارزش ناپیوسته صورت گرفت. هدف از این کار تشویق واردات و حفظ ثبات قیمت های داخلی بود. دولت به منظور محدود کردن نوسانات ریال در مقابل ارزهای دیگر در اواخر ۱۳۵۳ ش، رابطه ریال با دلار را قطع کرد و بهای دلار را تحت برداشت مخصوص صنایع

بین المللی پول مرتبط ساخت (بانک مرکزی ایران، گزارش سالانه و ترازنامه، ۱۳۵۳، ص ۶۶). از اواخر ۱۳۵۲ ش تا پاییز ۱۳۵۷ ش هیچ محدودیتی بر معاملات ارزی با اهداف غیر تجاری اعمال نشد (به بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ص ۳۲۵).

منابع: ایران. وزارت اقتصاد، درآمد گمرکی ایران: ۱۳۳۵-۱۳۴۲، تهران ۱۳۴۳ ش؛ ایران. وزارت دارایی، اداره گمرک، آمار سالانه تجارت خارجی ایران، [تهران] ۱۳۱۹ ش؛ ایران. وزارت گمرکات و انحصارات آمار واردات و صادرات، [تهران] ۱۳۳۷ ش؛ ایران. وزارت مماله، اداره گمرک، آمار سالانه تجارت خارجی ایران، [تهران] ۱۳۱۹ ش؛ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، اداره بررسیهای اقتصادی، بررسی تحولات اقتصادی کشور بعد از انقلاب، تهران (برنا)، [محمد علی کاتوزیان، اقتصاد سیاسی ایران: از مشروطیت تا پایان سلسله پهلوی، ترجمه محمد رضا نفیسی و کامبیز عزیزی، تهران ۱۳۷۲ ش] مرکز آمار ایران، سالنامه آماری کشور ۱۳۶۷، [تهران ۱۳۶۸ ش]؛ M. Agah, "Some aspects of economic development of modern Iran", Ph.D. diss., University of Oxford, 1959; A. Banani, *The modernization of Iran: 1921-1941*, Stanford Calif., 1961; Julian Bhanier, *Economic development in Iran 1900-1970*, London 1971; P. Clawson and C. Saanpour, "Adjustment to a foreign exchange shock Iran 1951-1953 - *IJMES*, 19.1 (1987), 1-22; R.W. Davenport, "Soviet economic relations with Iran 1917-1930", Ph.D. diss., Columbia University, New York, 1953; C. Issawi, *The economic history of Iran: 1800-1914*, Chicago 1971; H. Khorassani, *L'etage douanier de l'Iran*, Paris 1937; A.C. Millspaugh, *Americans in Persia*, Washington, D.C. 1946; G.R. Moghadam, "Iran's foreign trade policy and economic development in the interwar period", Ph.D. diss., Stanford University, Stanford, Calif., 1956; H. Motamen, "Iran's experience with import quotas", *Middle East economic papers*, (1955), 72-87; E. B. Yaganegi, *Recent financial and monetary history of Persia*, New York 1934.

تجارت ایران در عهد رضاشاه: تشخیص از (ایرانیکا)

(و) دوره انقلاب اسلامی: تجارت در ایران پس از انقلاب اسلامی دارای ویژگیهایی است از قبیل محدودیت بخش خصوصی در تجارت خارجی، تشکیل مراکز تهیه و توزیع کالا، تشویق صادرات غیر نفتی، گسترش مبادلات با پای پای و ایجاد مناطق آزاد تجاری. تجارت خارجی شامل صادرات و واردات کالا و خدمات است و در این مقاله، تجارت خارجی ایران بین سالهای ۱۳۵۸ ش تا ۱۳۷۸ ش بررسی می شود.

صادرات کالا. ارزش کل صادرات کالا در ایران در ۱۳۵۸ش معادل ۲۴٫۹۷ میلیارد دلار بود، اما به سبب جنگ تحمیلی و نوسان شدید قیمت نفت در بازارهای جهانی و توسعه نیافتن صادرات غیرنفتی، در میزان صادرات کشور بویژه در سالهای ۱۳۵۹ش تا ۱۳۶۷ش نوسانهای شدیدی روی داد. کمترین میزان کل صادرات پس از انقلاب ۷٫۱۷ میلیارد دلار در ۱۳۶۵ش و بیشترین آن ۲۸٫۳۴ میلیارد دلار در ۱۳۷۹ش بوده است (برای اطلاع از ارزش کل صادرات کالا در ایران از ۱۳۵۸-۱۳۷۹ش - جدول ۱۲؛ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۵۹-۱۳۷۹ش؛ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، اداره بررسیهای اقتصادی، *نماگرهای اقتصادی*، ش ۱۲).

صادرات کالا در دو بخش صادرات نفت و گاز و صادرات غیرنفتی قابل بررسی است.

۱) صادرات نفت و گاز. ارزش صادرات نفت که در ۱۳۵۸ش، ۲۴٫۱۵۸ میلیون دلار بود، به سبب بحران سوم نفتی، در ۱۳۶۵ش به کمترین میزان خود یعنی ۶٫۲ میلیارد دلار رسید. پس از بهبود بهای جهانی نفت، ارزش صادرات نفتی به ۱۷٫۹ میلیارد دلار در ۱۳۶۹ش افزایش یافت، اما در ۱۳۷۲ش دوباره کاهش پیدا کرد و به ۱۴٫۳ میلیارد دلار رسید. مهمترین علت کاهش ارزش صادرات نفت و گاز، کاهش قیمت جهانی نفت از ۱۳۶۹ش تا ۱۳۷۳ش بوده است، به طوری که میانگین بهای نفت خام صادراتی کشور با نوسانهایی از ۲۰٫۳۳ دلار برای هر بشکه در ۱۳۶۹ش به ۱۵٫۲۷ دلار در هر بشکه در ۱۳۷۲ش تنزل یافت. در ۱۳۷۳ش میانگین بهای هر بشکه نفت خام صادراتی کشور به ۱۵٫۷۹ دلار افزایش یافت، اما به رغم بهبود نسبی در ارزش صادرات نفتی کشور و افزایش آن به ۱۴٫۶ میلیارد دلار، سهم آن در کل صادرات کاهش یافت. در ۱۳۷۵ش همزمان با افزایش قابل ملاحظه قیمت جهانی نفت، میانگین بهای هر بشکه نفت خام صادراتی ایران به بیست دلار رسید و ارزش صادرات نفت و گاز کشور با افزایش حدود ۲۷٫۶٪ به ۱۹٫۲ میلیارد دلار بالغ گردید و از ۸۶٪ کل صادرات کشور را به خود اختصاص داد. در ۱۳۷۶ش قیمت نفت در بازارهای جهانی کاهش چشمگیر یافت و میانگین بهای هر بشکه نفت خام صادراتی ایران به ۱۶٫۴۲ دلار رسید و به تبع آن، ارزش صادرات نفت و گاز نیز به ۱۵٫۴ میلیارد دلار محدود شد و سهم آن در کل ارزش صادرات کشور به ۸۴٫۲٪ تقلیل یافت (برزگری، ص ۷۱-۷۲).

۲) صادرات غیرنفتی. ارزش صادرات غیرنفتی از ۸۱۲ میلیون دلار در ۱۳۵۸ش به ۲۸۴ میلیون دلار در ۱۳۶۱ش کاهش یافت و سپس با روندی صعودی از ۳۵۷ میلیون دلار در ۱۳۶۲ش به ۱٫۰۳ میلیارد دلار در ۱۳۶۷ش افزایش یافت و با

اجرای برنامه اول توسعه اقتصادی کشور در ۱۳۶۸-۱۳۷۲ش، با رشد بی سابقه ۵۰۰ درصدی، از ۱٫۰۴ میلیارد دلار در ۱۳۶۸ش به ۴٫۸ میلیارد دلار در ۱۳۷۳ش افزایش یافت. پس از آن با اجرای سیاستهای تثبیت اقتصادی، به ۴٫۱۱ میلیارد دلار در ۱۳۷۹ش رسید (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۵۹-۱۳۷۹ش؛ نیز - جدول ۱۲؛ نمودار ۱).

صادرات غیرنفتی برحسب بخشهای تولیدی به سه دسته تقسیم می شود: کالاهای سنتی و کشاورزی، کلوخه های کانی فلزی و کالاهای صنعتی. در ۱۳۵۸ش کالاهای سنتی و کشاورزی ۸۹٫۳٪ صادرات غیرنفتی را تشکیل می داد. افزایش سرمایه گذاری در بخش صنعت و استفاده بهتر از ظرفیتهای ایجاد شده در این بخش و اجرا و راه اندازی بسیاری از طرحهای بزرگ و کوچک صنعتی، سبب افزایش صادرات صنعتی (برزگری، ص ۷۶) و به تبع آن، کاهش صادرات سنتی و کشاورزی شد، به طوری که در ۱۳۷۸ش به ۲۴٪ تنزل پیدا کرد. دلیل دیگر این کاهش، تنزل ارزش صادرات فرش و پسته بود. کاهش ارزش صادرات فرش، ناشی از اتخاذ سیاستهای ارزی در ۱۳۷۲ش و عدم دستیابی به بازارهای جدید صادرات فرش و نیز تشدید فعالیتهای رقابتی ایران و وضع اقتصادی کشورهای خریدار فرش بوده است (به بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، *گزارش اقتصادی و ترازنامه سال ۱۳۷۵*، ص ۷۷). ارزش صادرات پسته نیز در ۱۳۷۶ش تنزل یافت که دلیل آن تحریم پسته ایران از سوی کشورهای عضو اتحادیه اروپا و اعمال نظارتیهای بهداشتی بر کالاهای ایرانی بوده است (همو، *گزارش اقتصادی و ترازنامه سال ۱۳۷۶*، ص ۷۹). سهم کلوخه های کانی فلزی نیز با فراز و نشیب، در مجموع روند نزولی داشت و از ۲٫۵٪ در ۱۳۵۸ش به ۱٫۱٪ در ۱۳۷۸ش کاهش یافت (به جدول ۱۳؛ نمودار ۲). هرچند ارزش صادرات کلوخه های کانی فلزی از ۲۰٫۶ میلیون دلار در ۱۳۵۸ش به ۳۶٫۳ میلیون دلار در ۱۳۷۸ش افزایش داشته است (به جدول ۱۴).

صادرات غیرنفتی برحسب نوع مصرف به مواد اولیه و کالاهای واسطه ای، کالاهای سرمایه ای و کالاهای مصرفی تقسیم می شود. در ۱۳۵۸ش مواد اولیه و کالاهای واسطه ای ۷۶٫۷٪ از صادرات غیرنفتی را تشکیل می داد که در ۱۳۷۸ش به ۴۱٪ افزایش پیدا کرد (به جدول ۱۵). کالاهای سرمایه ای، با ثبات نسبی، ۲٫۹٪ صادرات غیرنفتی را در ۱۳۵۸ش و ۲٫۷٪ را در ۱۳۷۸ش، به خود اختصاص داد. صادرات کالاهای مصرفی از ۷۰٫۴٪ در ۱۳۵۸ش به ۵۵٫۸٪ در ۱۳۷۸ش کاهش یافت. بنابراین در سالهای ۱۳۵۸-۱۳۷۸ش صادرات کالاهای مصرفی همواره بیش از نیمی از صادرات غیرنفتی کشور را تشکیل می داده است (به جدول ۱۵؛ نمودار ۳).

در فاصله سالهای ۱۳۵۸-۱۳۷۸ اتحادیه اروپا مهمترین گروه طرف تجاری ایران بوده و بین ۳۳٪ تا ۴۹٪ از واردات کشور را به خود اختصاص داده است. سهم کشورهای سوسیالیستی طرف قرارداد پایاپای از ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۷ش، با ثبات نسبی در حدود ۶٪ بوده است. میزان واردات از کشورهای عضو اسکاپ که از ۱۳۵۸ش به بعد طرف تجاری ایران در واردات بوده‌اند از ۵۳٪ در ۱۳۵۸ش به ۳۲٪ در ۱۳۷۸ش کاهش یافته است. در همین سالها به دلیل افزایش تعداد اعضای اگو و افزایش نقش پیمان منطقه‌ای اگو در تجارت بین اعضا، میزان واردات از کشورهای عضو اگو افزایش یافته است. سهم کشورهای عضو اوبک نیز در این دوره افزایش داشته است و از ۱٪ در ۱۳۵۸ش به ۷٪ در ۱۳۷۸ش رسیده است. قاره اروپا در ۱۳۵۸-۱۳۷۸ش همواره بیش از نیمی از واردات ایران را به خود اختصاص داده که ۲۵٪ تا ۳۰٪ واردات کشور از قاره آسیا و حدود ۹٪ واردات از قاره آمریکا بوده است. استرالیا و زلاندنو و قاره آفریقا به طور متوسط بترتیب ۳٪ و ۰٫۸٪ از واردات ایران را در این دوره تأمین کرده‌اند (جدول ۱۸).

تراز تجاری کشور، یعنی موازنه صادرات و واردات کالا (با نفت و گاز)، در ۱۳۵۸ش، ۱۳۶۱ تا ۱۳۶۴ش، ۱۳۶۷ش، ۱۳۶۹ش، ۱۳۷۳ تا ۱۳۷۶ش و ۱۳۷۸-۱۳۷۹ش مثبت و در سالهای دیگر این دوره منفی بوده، به این معنا که واردات کالا بیش از صادرات بوده است (جدول ۱۲). در این دوره تراز تجاری کشور بدون نفت و گاز همواره منفی بوده است (جدول ۵).

خلاصه صادرات و واردات خدمات در سالهای ۱۳۵۸-۱۳۷۹ش همواره منفی بوده یعنی صادرات خدمات کمتر از واردات آن بوده است (جدول ۱۲).

موازنه حساب جاری کشور که مبادله کالاهای و خدمات کشور را با کشورهای دیگر نشان می‌دهد، در ۱۳۵۸، ۱۳۶۱-۱۳۶۴ش، ۱۳۶۹ش، ۱۳۷۳-۱۳۷۶ش و ۱۳۷۸ش مثبت و در بقیه سالها منفی بوده است. کسری حساب جاری از محل حساب سرمایه و عمدتاً به صورت اعتبارات اسنادی کوتاه و میان مدت تأمین شده است (طاهری‌پور، ص ۳۳۰).

دولتی کردن تجارت خارجی. در ۱۳۵۷ش بر اساس اصل ۴۴ قانون اساسی، تجارت خارجی در اختیار دولت قرار گرفت. دولت ابتدا در نظر داشت در یک دوره چهارساله انتقالی و با ایجاد مبنای قانونی و تأسیس دستگاههای عامل بازرگانی، تجارت خارجی را به طور کلی دولتی کند و به همین منظور در بیستم اردیبهشت ۱۳۵۹ لایحه قانونی تشکیل مراکز تهیه و

کشورهای واردکننده کالاهای صادراتی (غیرنفتی) ایران به پنج گروه تقسیم می‌شوند: کشورهای عضو اتحادیه اروپا، کشورهای سوسیالیستی طرف قرارداد پایاپای، کشورهای عضو اسکاپ^۱، کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی (اگو) و کشورهای عضو اوبک. در این میان سهم کشورهای سوسیالیستی طرف قرارداد پایاپای که در ۱۳۵۸ش ۱۱٫۸٪ بود در ۱۳۶۳ش به بیشترین مقدار خود یعنی ۲۵٫۹٪ رسید و سپس با روندی نزولی به ۲٫۸٪ در ۱۳۷۰ش، بر اساس آخرین آمار موجود، به ۲۳٫۷٪ در ۱۳۷۱ش رسید. پس از فروپاشی شوروی سابق و بلوک شرق، آماری در این باره ثبت نشده است. به طور کلی در فاصله سالهای ۱۳۵۸ش تا ۱۳۷۶ش صادرات غیرنفتی ایران به کشورهای اتحادیه اروپا و کشورهای سوسیالیستی طرف قرارداد پایاپای کاهش یافته است و در مقابل، صادرات غیرنفتی به کشورهای عضو اسکاپ، کشورهای عضو اگو و اعضای اوبک افزایش یافته است (جدول ۱۶). شایان ذکر است که تعدادی از کشورهای سوسیالیستی طرف قرارداد پایاپای، اکنون در اگو عضویت دارند.

مقایسه میزان صادرات غیرنفتی در ۱۳۵۸ش و ۱۳۷۸ش کاهش صادرات به قاره آمریکا و اروپا و افزایش میزان صادرات به قاره آسیا و آفریقا را نشان می‌دهد. صادرات غیرنفتی به استرالیا و زلاندنو در سالهای ۱۳۵۸-۱۳۷۷ش همواره حدود ۰٫۸٪ بوده است (جدول ۱۶).

واردات کالا. ارزش واردات کالا برحسب فوب^۲ سنجیده می‌شود. فوب عبارت است از قیمت کالا در مبدأ به علاوه هزینه حمل کالا، بارگیری و مالیاتهای مربوط به صادرات (با واردات) تا اولین دفتر گمرک کشور صادرکننده یا واردکننده (مرکز آمار ایران، ص ۱۰۰). به دلیل بازسازی و اجرای برنامه اول توسعه، ارزش واردات کالا به ایران از ۱۰٫۲ میلیارد دلار در ۱۳۵۸ش به بیشترین مقدار خود پس از انقلاب یعنی ۲۵٫۱ میلیارد دلار در ۱۳۷۰ش رسید و در ۱۳۷۹ش به ۱۵٫۲ میلیارد دلار محدود شد. در مجموع میزان واردات در سالهای ۱۳۵۸-۱۳۷۹ش تابع عواید نفتی و استقرار خارجی بوده است (جدول ۱۲).

از ۱۳۵۸ش تا ۱۳۷۶ش مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای همواره بیش از ۵۰٪ و در ۱۳۷۸ش ۴۹٫۱٪ واردات کشور را به خود اختصاص داده است. در ۱۳۵۸-۱۳۷۸ش سهم کالاهای سرمایه‌ای در واردات کشور به دو برابر افزایش یافته و سهم کالاهای مصرفی به طور قابل ملاحظه‌ای کاهش یافته است (جدول ۱۷؛ نمودار ۴) که نشان دهنده رشد تولید کالاهای مصرفی در داخل کشور است.

1. Economic and Social Commission for Asia and Pacific (ESCAP)

2. Free On Board (F.O.B)

تجارت

سال	صادرات کالا			واردات کالا (نوب)	تراز تجاری	خدمات (خالص)	انتقالات (خالص)	تراز حساب جاری
	نفت و گاز	غیر نفتی	کل					
۱۳۵۸	۲۲۱۵۸	۸۱۲	۲۲۹۷۰	۱۰۰۲۰	+ ۱۲۹۵۰	- ۲۱۶۱	—	+ ۱۲۷۸۲
۱۳۵۹	۱۱۶۲۸	۶۴۵	۱۲۲۷۳	۱۳۲۴۱	- ۱۱۲۸	- ۱۵۹۰	—	- ۲۷۲۰
۱۳۶۰	۱۰۶۱۹	۳۲۰	۱۰۹۵۹	۱۶۵۱۵	- ۵۵۵۶	- ۲۵۹	—	- ۵۸۱۵
۱۳۶۱	۲۱۷۹۸	۳۸۲	۲۲۰۸۲	۱۲۲۲۵	+ ۷۷۳۷	- ۳۶۹	—	+ ۷۳۶۸
۱۳۶۲	۲۱۱۵۰	۳۵۷	۲۱۵۰۷	۲۰۶۰۳	+ ۹۰۲	- ۵۲۶	—	+ ۳۵۸
۱۳۶۳	۱۶۷۲۶	۳۶۱	۱۷۰۸۷	۱۲۲۹۲	+ ۲۵۹۳	۶۶۹	—	+ ۱۹۲۲
۱۳۶۴	۱۳۷۱۰	۲۶۵	۱۳۹۷۵	۱۱۲۱۹	+ ۲۹۵۶	- ۹۳۰	—	+ ۲۰۲۶
۱۳۶۵	۶۱۵۵	۹۱۶	۷۰۷۱	۱۱۸۲۷	- ۲۶۵۶	- ۲۹۹	—	- ۵۱۵۵
۱۳۶۶	۱۰۷۵۵	۱۱۶۱	۱۱۹۱۶	۱۳۲۳۶	- ۱۳۲۰	- ۷۷۰	—	- ۲۰۹۰
۱۳۶۷	۹۶۷۳	۱۰۳۶	۱۰۷۰۹	۱۰۶۰۸	+ ۱۰۱	- ۱۹۷۰	۰	- ۱۸۶۹
۱۳۶۸	۱۲۰۳۷	۱۰۲۲	۱۳۰۵۹	۱۳۲۲۸	- ۳۶۷	- ۲۳۲۲	۲۵۰۰	- ۱۹۱
۱۳۶۹	۱۷۹۹۳	۱۳۱۲	۱۹۳۰۵	۱۸۳۲۰	+ ۹۷۵	- ۳۱۲۸	۲۵۰۰	+ ۳۲۷
۱۳۷۰	۱۶۰۱۲	۲۶۴۹	۱۸۶۶۱	۲۵۱۹۰	- ۶۵۲۹	- ۲۹۱۹	۲۰۰۰	- ۹۲۴۸
۱۳۷۱	۱۶۸۱۰	۲۹۸۸	۱۹۸۹۸	۲۳۲۷۲	- ۳۳۰۶	- ۵۰۹۲	۱۹۹۶	- ۶۵۰۲
۱۳۷۲	۱۲۳۳۳	۳۷۲۷	۱۸۰۸۰	۱۹۲۸۷	- ۱۲۰۷	- ۲۵۰۸	۱۵۰۰	- ۲۲۱۵
۱۳۷۳	۱۲۶۰۳	۴۸۳۱	۱۹۲۳۴	۱۲۶۱۷	۶۸۱۷	- ۳۰۵۹	۱۱۹۸	۲۹۵۶
۱۳۷۴	۱۵۱۰۳	۳۲۵۷	۱۸۳۶۰	۱۳۷۷۲	۵۵۸۶	- ۲۲۲۲	- ۲	۳۳۵۸
۱۳۷۵	۱۹۲۷۱	۳۱۲۰	۲۲۳۹۱	۱۲۸۸۹	۷۲۰۲	- ۲۶۲۳	۴۶۳	۵۲۳۲
۱۳۷۶	۱۵۲۷۱	۲۹۱۰	۱۸۳۸۱	۱۲۱۲۳	۲۲۵۸	- ۲۲۴۸	۳۹۳	۲۲۱۳
۱۳۷۷	۹۹۳۳	۳۱۸۵	۱۳۱۱۸	۱۲۲۸۶	- ۱۱۶۸	- ۱۲۶۹	۲۹۷	- ۲۲۲۰
۱۳۷۸	۱۶۲۷۰	۳۳۵۶	۱۹۷۲۶	۱۳۵۱۱	۷۵۹۷	- ۱۵۲۳	۵۲۵	۶۵۸۹
۱۳۷۹	۲۲۲۲۶	۲۱۱۹	۲۸۳۴۵	۱۵۲۰۷	۱۳۱۲۸	- ۱۱۱۲	۶۲۱	۱۲۶۶۵
۱۳۸۰*	۵۵۵۱	۱۰۹۲	۶۶۴۵	۲۳۳۰	۲۳۱۵	- ۱۵۶	۸۹	۲۳۲۸

* سه ماهه اول سال ۱۳۸۰ ش

واحد: میلیون دلار

جدول ۱۲ - تراز حساب جاری (۱۳۵۸-۱۳۷۸ ش)

این جدول بر مبنای داده‌های اعلام شده در گزارش تجاری ایران و سایر کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه آسیا-اقیانوس هند و آسیای جنوب شرقی، سال ۱۳۸۰ میلادی، تهیه شده است.

شرح	سال	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲	۱۳۶۳	۱۳۶۴	۱۳۶۵	۱۳۶۶	۱۳۶۷	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸
سهم کالاهای سنتی و کشاورزی		۸۹٫۳	۹۳٫۳	۹۲٫۶	۹۰	۸۹٫۲	۸۱٫۷	۷۹٫۸	۸۵٫۳	۸۵٫۳	۷۲٫۲	۸۵/۶۷	۷۹٫۱	۷۳٫۱	۶۶٫۸	۶۷٫۲	۶۷٫۵	۵۸٫۵	۵۳	۲۳٫۵	۲۶٫۹	۲۲
سهم کلوخه‌های کانی فلزی		۲٫۵	۳	۱٫۵	۲٫۵	۳٫۵	۱۰٫۷	۶٫۲	۲٫۷	۳٫۳	۳٫۲	۲/۵	۲٫۵	۱٫۹	۰٫۷	۱	۱٫۲	۲٫۲	۱٫۵	۱٫۶	۰٫۲	۱٫۱
سهم کالاهای صنعتی		۸٫۲	۳٫۷	۳٫۹	۷٫۵	۷٫۳	۷٫۶	۱۳٫۸	۱۲	۱۱٫۲	۲۲٫۲	۱۱/۷۲	۱۸٫۲	۲۵	۳۲٫۵	۳۱٫۸	۳۱٫۳	۳۹٫۳	۴۵٫۵	۵۲٫۹	۵۲٫۷	۵۲٫۹

واحد درصد

جدول ۱۳ - ترکیب صادرات غیرنفتی بر حسب بخشهای تولیدی (۱۳۵۸-۱۳۷۸ش)

شرح	سال	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲	۱۳۶۳	۱۳۶۴	۱۳۶۵	۱۳۶۶	۱۳۶۷	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸
کالاهای سنتی و کشاورزی		۷۲۲٫۸	۶۰۱٫۷	۳۲۱٫۳	۲۵۵٫۲	۲۱۸٫۱	۲۵۰	۳۷۱	۷۸۰٫۷	۹۱۰٫۷	۷۷۰٫۳	۸۹۲٫۲	۱۰۲۸٫۲	۱۹۳۷٫۲	۱۹۹۵٫۶	۲۵۱۶٫۱	۳۲۵۸٫۶	۱۹۰۱	۱۶۲۵٫۸	۱۲۵۰٫۷	۱۲۱۲٫۳	۱۴۷۸
کروخه‌های کانی فلزی		۲۰٫۶	۱۹٫۵	۵	۷٫۱	۱۲٫۵	۲۸٫۸	۲۰	۲۲٫۹	۳۸٫۳	۳۲٫۸	۲۶٫۹	۲۲٫۲	۵۱٫۳	۲۱٫۲	۳۹	۵۵٫۹	۷۲٫۲	۲۶٫۸	۲۵٫۱	۱۲٫۸	۳۶٫۳
کالاهای صنعتی		۶۶٫۲	۲۲	۱۳٫۲	۲۱٫۳	۲۶	۲۷٫۲	۶۲	۱۰۹٫۹	۱۳۱٫۸	۲۳۲٫۷	۱۲۲٫۶	۲۲۱٫۵	۶۶۰	۹۷۰٫۹	۱۱۹۱٫۷	۱۵۱۰	۱۱۷۶٫۳	۱۴۱۳٫۱	۱۵۷۹٫۸	۱۵۸۸٫۲	۱۸۲۷٫۷
مجموع کل		۸۱۱٫۸	۶۲۵٫۲	۳۳۹٫۵	۲۸۳٫۷	۲۵۶٫۶	۴۶۱٫۱	۴۵۶	۹۱۵٫۵	۱۱۶۰٫۸	۱۰۲۵٫۸	۱۰۴۳٫۹	۱۲۱۲٫۲	۲۶۲۸٫۷	۲۹۸۷٫۷	۳۷۶۲٫۸	۲۸۲۲٫۵	۲۲۵۰٫۷	۲۱۰۵٫۷	۲۸۷۵٫۶	۲۰۱۳٫۳	۳۳۶۱

واحد میلیون دلار

جدول ۱۴ - ارزش صادرات غیرنفتی بدون نفت و گاز (۱۳۵۸-۱۳۷۸ش)

تجارت

شرح	سال	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲	۱۳۶۳	۱۳۶۴	۱۳۶۵	۱۳۶۶	۱۳۶۷	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸
سهم مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای	۲۶٫۷	۱۹	۳۳٫۷	۳۵٫۲	۲۳٫۷	۲۲	۲۲	۲۶٫۲	۲۸	۲۸	۲۸	۲۸	۲۳٫۲	۱۹٫۲	۲۱٫۸	۲۹٫۱	۳۱٫۸	۳۱٫۸	۳۵٫۸	۴۱٫۵	۴۰٫۲	۴۱٫۵
سهم کالاهای سرمایه‌ای	۲٫۹	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۱	۰٫۷	۰٫۱	۰٫۲	۰٫۳	۰٫۳	۰٫۳	۰٫۳	۰٫۴	۰٫۶	۰٫۲	۰٫۷	۱٫۷	۱٫۷	۱٫۸	۲	۲٫۳	۲٫۷
کالاهای مصرفی	۷۰٫۲	۸۰٫۸	۶۷٫۱	۶۴٫۶	۷۵٫۳	۵۹٫۱	۵۷٫۹	۷۳٫۶	۷۱٫۷	۷۱٫۷	۷۱٫۷	۶۱٫۹	۷۶٫۲	۷۸	۷۵٫۶	۶۶	۶۵٫۲	۶۵٫۲	۶۲٫۲	۵۴٫۵	۵۷٫۵	۵۵٫۸

واحد: درصد

جدول ۱۵ - ترکیب صادرات غیرنفتی کشور بر اساس نوع مصرف (۱۳۵۸-۱۳۷۸ش)

شرح	سال	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲	۱۳۶۳	۱۳۶۴	۱۳۶۵	۱۳۶۶	۱۳۶۷	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	
الف) برحسب گروه کشورها:																							
سهم کشورهای عضو بازار مشترک اروپا	۵۱٫۲	۶۲٫۷	۱۴٫۹	۲۲٫۶	۲۸٫۶	۳۶٫۲	۴۱٫۹	۴۶٫۲	۴۹٫۵	۵۱٫۲	۹	۱۰	۵٫۱	۲٫۸	۲۳٫۷	۲۰٫۶	۳۷٫۹	۳۷٫۹	۳۳٫۹	۳۱٫۵	۲۹٫۵	۲۶٫۲	
سهم کشورهای سوسیالیست طرف قرارداد با پای	۱۱٫۸	۱۴٫۹	۲۲٫۶	۲۲٫۶	۲۲٫۶	۲۵٫۹	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲
سهم کشورهای عضو اسکانب	۳۱	۲۲٫۲	۱۸٫۸	۲۶٫۷	۲۲٫۵	۲۹٫۵	۱۶٫۹	۲۲٫۲	۵٫۷	۱٫۲	۲۵	۲۱٫۳	۲۱٫۳	۱۷٫۱	۱۳٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲	۲۶٫۲
سهم کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی (اکی)	۰٫۴	۰٫۲	۰٫۶	۰٫۲	۰٫۸	۱٫۸	۳٫۲	۵٫۷	۱٫۲	۰٫۶	۰٫۶	۰٫۶	۰٫۶	۰٫۶	۰٫۶	۰٫۶	۰٫۶	۰٫۶	۰٫۶	۰٫۶	۰٫۶	۰٫۶	۰٫۶
سهم کشورهای عضو اوپک	۷	۵٫۶	۱۱٫۵	۱۵٫۵	۱۸٫۲	۱۸٫۲	۱۶	۱۹٫۲	۱۲	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	۱۷٫۸	۲٫۵	۱۱٫۷	۱۴٫۱	۱۴٫۵	۱۱٫۸	۱۳٫۱	۲۰٫۸	۲۵٫۲	
ب) برحسب قاره‌ها:																							
سهم آمریکا	۱۰٫۸	۱	۴٫۲	۶	۱۲٫۳	۷٫۷	۶٫۸	۷٫۸	۵٫۷	۱٫۲	۵٫۷	۱٫۲	۱٫۲	۱٫۲	۲٫۵	۲٫۹	۲٫۹	۲٫۵	۲٫۵	۲٫۵	۲٫۵	۲٫۵	۲٫۵
سهم اروپا	۷۰٫۸	۸۹٫۲	۷۹٫۶	۷۴٫۱	۶۳٫۲	۷۴٫۳	۶۸٫۸	۶۴٫۱	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳	۷۱٫۳
سهم آسیا	۱۷٫۷	۹٫۱	۱۵٫۶	۲۱٫۶	۲۴	۱۷٫۶	۲۲٫۳	۱۸٫۶	۱۸٫۶	۲۲٫۲	۲۱٫۹	۲۲٫۲	۲۲٫۲	۲۲٫۲	۲۲٫۲	۲۲٫۲	۲۲٫۲	۲۲٫۲	۲۲٫۲	۲۲٫۲	۲۲٫۲	۲۲٫۲	۲۲٫۲
سهم افریقا	۰٫۳	۰٫۲	۰٫۳	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲
سهم استرالیا و زلاندنو	۰٫۲	۰٫۵	۰٫۲	۰٫۱	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲	۰٫۲

واحد: درصد

جدول ۱۶ - توزیع صادرات غیرنفتی کشور (بدون نفت و گاز)، برحسب گروه کشورها و قاره‌ها (۱۳۵۸-۱۳۷۸ش)

شرح	سال	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲	۱۳۶۳	۱۳۶۴	۱۳۶۵	۱۳۶۶	۱۳۶۷	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸
سهم مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای		۵۴٫۷	۵۷٫۳	۶۰٫۹	۵۷٫۹	۵۹٫۹	۵۷٫۳	۶۶٫۷	۵۸٫۲	۵۸٫۷	۵۹٫۱	۵۸٫۹	۶۳٫۳	۵۵	۶۰٫۹	۶۲٫۷	۶۳٫۵	۶۹٫۲	۶۰٫۳	۵۳	۴۴٫۱	۴۹٫۱
سهم کالاهای سرمایه‌ای		۱۸٫۹	۱۶	۱۵٫۹	۱۹٫۵	۲۴	۲۴٫۷	۲۰٫۲	۲۳٫۵	۲۳٫۶	۲۲٫۸	۲۲٫۸	۲۳٫۳	۳۳٫۴	۲۷٫۵	۲۵٫۴	۲۳٫۵	۱۵٫۱	۲۵٫۲	۳۲٫۸	۴۱٫۹	۳۵٫۵
سهم کالاهای مصرفی		۲۶٫۴	۲۶٫۷	۲۳٫۲	۲۲٫۶	۱۶	۱۳٫۱	۱۸٫۱	۱۸٫۱	۱۷٫۷	۱۸٫۱	۱۸٫۳	۱۳٫۴	۱۱٫۶	۱۰٫۵	۱۱٫۱	۱۳	۱۵٫۲	۱۴٫۵	۱۴٫۲	۱۴	۱۵٫۴

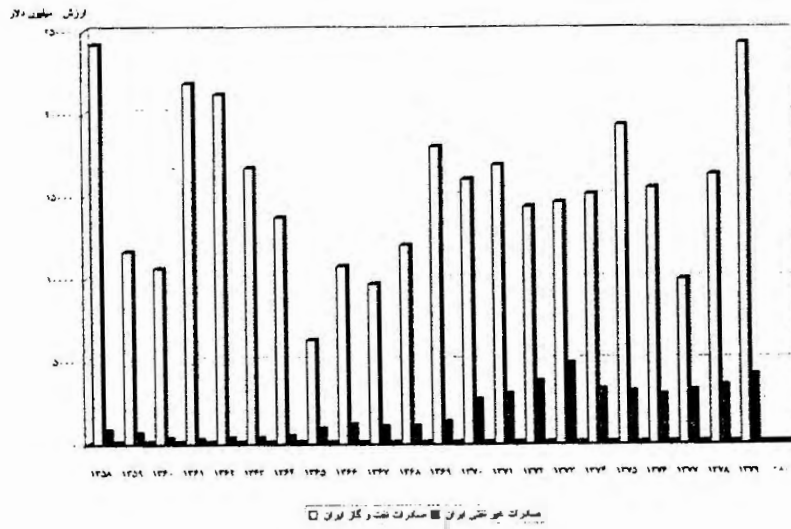
واحد: درصد

جدول ۱۷ - ترکیب واردات گمرکی کشور بر اساس نوع مصرف (۱۳۵۸-۱۳۷۸ش)

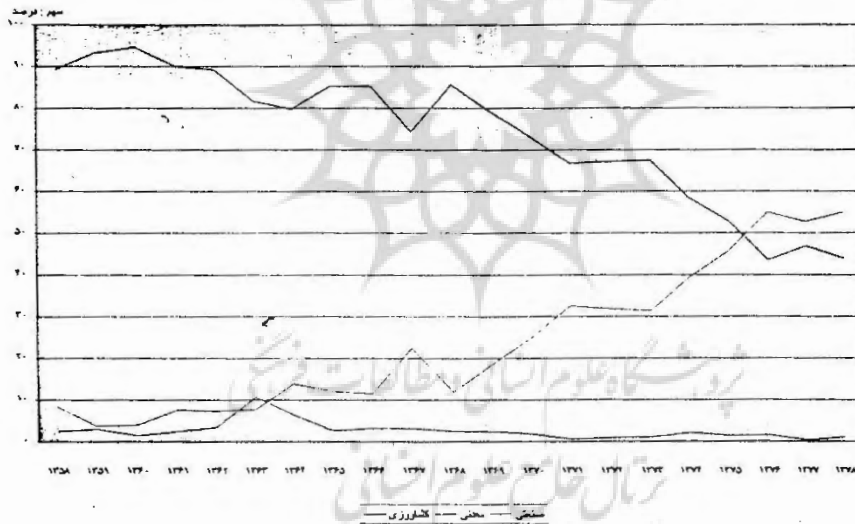
شرح	سال	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲	۱۳۶۳	۱۳۶۴	۱۳۶۵	۱۳۶۶	۱۳۶۷	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	
الف) برحسب گروه کشورها:																							
کشورهای عضو بازار مشترک اروپا		۳۸٫۵	۳۹٫۹	۳۸٫۵	۳۶٫۸	۳۷٫۳	۳۰٫۸	۳۳٫۱	۳۰٫۲	۲۰٫۵	۲۴٫۱	-	-	۳۷٫۷	۲۹	۲۲٫۵	۲۹٫۱	۳۷٫۲	۳۸٫۱	۳۹٫۱	۲۳٫۵	۲۰٫۶	
کشورهای سوسیالیست طرف قرارداد پانپای		۶٫۱	۱۳٫۳	۶٫۷	۱۰٫۹	۶٫۱	۴	۷٫۷	۲	۵٫۹	۶٫۷	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
کشورهای عضو اسکانپ		۵۳٫۶	۲۵	۲۰٫۵	۳۷٫۳	۳۸٫۸	۲۹٫۵	۳۳٫۵	۳۶٫۵	۳۵٫۵	۳۷٫۱	-	-	۳۲٫۵	۲۶	۲۰٫۲	۳۹٫۱	۲۱٫۷	۳۹٫۸	۳۴٫۱	۳۲٫۲	۲۲٫۶	
کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی (اکی)		-	۱٫۷	۲٫۸	۷٫۵	۶٫۶	۳٫۹	۸	۷٫۲	۵٫۷	۵٫۷	-	-	۳٫۱	۲٫۶	۳٫۷	۶٫۸	۵٫۹	۵٫۱	۲	۳٫۳	۳٫۶	
کشورهای عضو اوپک		۶٫۱	۵٫۳	۲٫۲	۲٫۲	۳٫۵	۲٫۹	۳٫۵	۴٫۶	۴٫۶	۴٫۱	-	-	۵٫۶	۸	۶٫۲	۶٫۱	۵٫۵	۲٫۵	۵٫۳	۶٫۲	۷٫۶	
ب) برحسب قاره‌ها:																							
آمریکا		۱۵٫۳	۳٫۲	۲٫۸	۷	۷٫۲	۸٫۶	۷٫۵	۶٫۴	۱۱٫۶	۸٫۱	-	-	-	۸٫۱	۹٫۵	۹٫۱	۱۴٫۷	۱۳	۱۳٫۸	۱۱٫۱	۱۴٫۷	
اروپا		۵۷٫۷	۶۸٫۲	۵۹٫۹	۶۰٫۳	۵۵٫۴	۵۶٫۵	۵۶٫۳	۵۳٫۳	۵۹٫۲	۵۳٫۳	-	-	۵۸٫۳	۵۸٫۳	۵۲٫۲	۵۵٫۹	۵۰٫۵	۵۱٫۳	۵۳٫۹	۵۴٫۱	۵۱٫۳	
آسیا		۲۳٫۹	۲۵٫۵	۳۱٫۲	۲۷٫۵	۳۳٫۵	۲۹٫۸	۳۱٫۱	۲۵٫۲	۲۹٫۴	۲۸٫۹	-	-	۲۸٫۹	۳۱٫۸	۳۲٫۳	۳۰٫۶	۲۹٫۹	۲۸٫۶	۲۶٫۵	۳۰٫۵	۳۱٫۸	
آفریقا		۰٫۸	۰٫۸	۱٫۲	۰٫۳	۰٫۳	۰٫۳	۰٫۳	۰٫۳	۰٫۳	۰٫۲	-	-	-	۰٫۶	۰٫۵	۱٫۳	۰٫۹	۱٫۷	۱٫۹	۱٫۲	۱٫۶	
استرالیا و زلاندنو		۲٫۳	۲٫۱	۲٫۸	۲٫۸	۲٫۳	۲٫۷	۲٫۶	۲٫۳	۵٫۲	۳٫۶	-	-	-	۱٫۲	۲٫۳	۲٫۳	۲	۵٫۲	۳٫۹	۳٫۱	۳٫۴	

واحد: درصد

جدول ۱۸ - توزیع واردات گمرکی کشور برحسب گروه کشورها و قاره‌ها

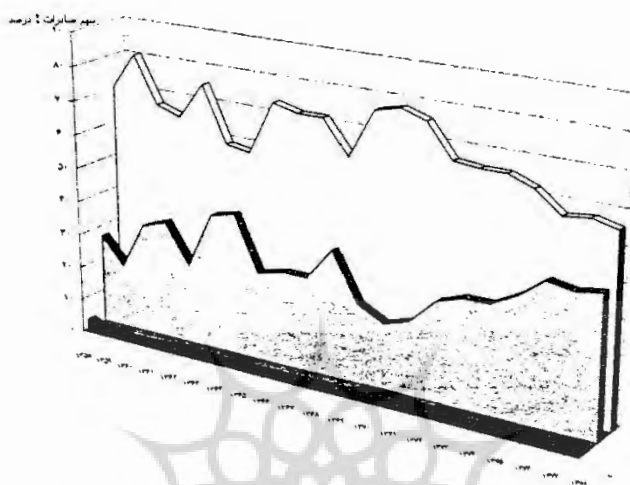
نمودار ۱ (بر اساس جدول ۱۲) - صادرات نفتی و غیرنفتی ایران (۱۳۳۷-۱۳۵۸ ش)

نمودار ۲ (بر اساس جدول ۱۳) - ترکیب صادرات غیرنفتی بر حسب بخشهای تولیدی (۱۳۳۸-۱۳۵۸ ش)

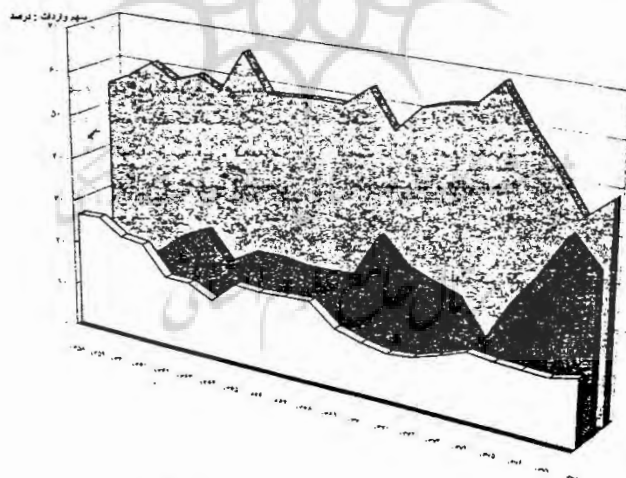
تجارت

۵۴۹

صادرات کالاهای سرمایه‌ای - صادرات کالاهای واسطه‌ای - صادرات کالاهای مصرفی

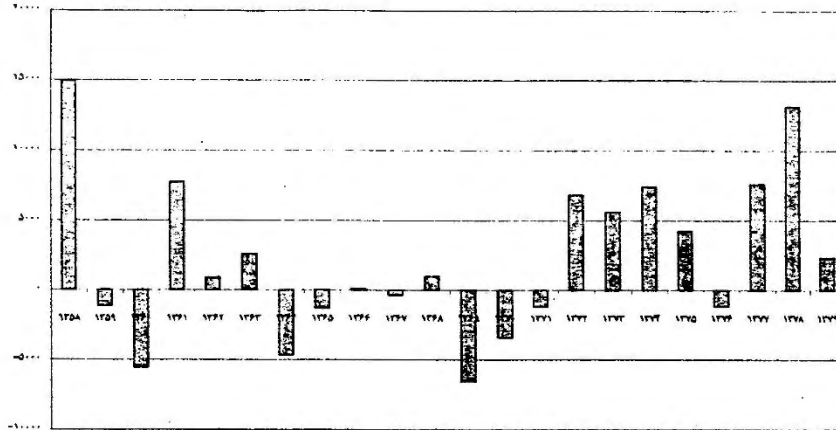
شماره ۳ (بر اساس جدول ۱۵) - ترکیب صادرات غیرنفتی بر اساس نوع مصرف (۱۳۵۸-۱۳۷۸)

واردات کالاهای مصرفی - واردات کالاهای سرمایه‌ای - واردات کالاهای واسطه‌ای

شماره ۴ (بر اساس جدول ۱۷) - ترکیب واردات گسرنکی بر اساس نوع مصرف (۱۳۵۸-۱۳۷۸)

ارزش میلیون ریال

توزینگی

نمودار ۵ (بر اساس جدول ۱۲) - تراز تجاری ایران (۱۳۵۴-۱۳۷۹) (ش)

بویژه پس از تحریم اقتصادی و بروز جنگ عراق با ایران و ایجاد محدودیت منابع ارزی، به روابط تجاری به صورت نهاتری توجه بیشتری شد. گسترش روابط بازرگانی با کشورهای طرف قرارداد نهاتری به دلایل زیر بود: صرفه جویی در ارز مصرفی برای واردات؛ استفاده از پولهای ملی برخی از کشورها در پرداختهای ارزی؛ به دست آوردن بازار فروش برای کالاها؛ که در سطح بین‌المللی قابل رقابت نیستند؛ کاهش تورم وارداتی به دلیل توافق طرفین در باره تعیین قیمت کالاها؛ عدم امکان سوءاستفاده از طریق کم یا زیاد نشان دادن قیمت کالاها؛ مورد معامله (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، اداره بررسیهای اقتصادی، بررسی تحولات اقتصادی، ص ۳۷۳).

تشویق صادرات غیرنفتی. یکی از ویژگیهای بارز سیاست تجاری پس از انقلاب، تشویق صادرات غیرنفتی است. مهمترین اقدامات انجام شده برای تشویق صادرات غیرنفتی در سالهای پس از انقلاب عبارتند از: پرداخت جوایز ریالی صدور کالا در ۱۳۶۳ش؛ تعیین جایزه‌های معادل ۳۵۰ ریال علاوه بر نرخ رسمی به هر دلار صادراتی (واپزنامه) در ۱۳۶۶ش؛ اعطای تسهیلات اعتباری ارزی به صادرکنندگان کالاهای غیرنفتی برای رفع مشکلات تولیدی آنها از طریق ایجاد صندوق پشتیبانی ارزی صادرات در ۱۳۶۸ش؛ خرید ارز حاصل از صادرات کالاها؛ غیرنفتی به نرخ شناور در ۱۳۶۹ش؛ تأسیس بانک توسعه صادرات، اعطای تسهیلات ارزی - ریالی به صادرکنندگان در

توزیع کالا، به عنوان نخستین دستگاههای عامل، به تصویب شورای انقلاب اسلامی رسید (عادلی، ص ۱۵۱-۱۵۲). ماده اول این لایحه، وزارت بازرگانی را مجاز دانست تا برای تحقق بخشیدن اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مراکز برای وارد کردن و توزیع کالا تشکیل دهد (ایران، قوانین و احکام، ۱۳۷۶ش، ص ۸۰). وزارت بازرگانی در اجرای قانون یادشده، سیزده مرکز تهیه و توزیع کالا در زمینه‌های فلزات، فلزات ساختمانی، صنایع سبک، منسوجات، الکترونیک، برق، مواد غذایی، پلاستیک، شیمیایی، قطعات بدگی، ماشین‌آلات صنعتی، ابزارآلات، کاغذ و چوب تأسیس کرد که اساساً هریک از آنها به تصویب وزیر بازرگانی وقت رسید (همان، ص ۸۰، پانویس ۱).

در ۱۳۵۹/۱۲/۲۶ قانون دولتی کردن بازرگانی خارجی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. ماده واحده این قانون، دولت را مکلف می‌ساخت که حداکثر ظرف دو ماه از تاریخ تصویب این قانون مطالعات و بررسیهای لازم را برای دولتی کردن بازرگانی خارجی به عمل آورده و لایحه مربوط را به مجلس شورای اسلامی تقدیم کند (همان، ص ۲۹). این لایحه در ۱۳۶۰ش تقدیم مجلس شورای اسلامی شد و با اصلاحات متعددی در مجلس به تصویب رسید، اما شورای نگهبان به دلیل مغایرت چند ماده این لایحه با قوانین اسلامی آن را به مجلس مراجعت داد و موضوع معوق ماند (عادلی، ص ۱۵۲). گسترش مبادلات پایاپای (نهاتری). پس از انقلاب اسلامی،

(سه متوسلی، ص ۴۵-۱۵: جلالی نائینی و رضازاده محمدی، ص ۳۴-۶).

ایجاد مناطق آزاد تجاری، یکی دیگر از ویژگیهای سیاستهای تجاری پس از انقلاب، ایجاد مناطق آزاد تجاری است. بر اساس مصوبه اسفند ۱۳۵۸ شورای انقلاب، جزیره کیش اولین منطقه تجاری آزاد ایران اعلام شد. به موجب آیین‌نامه اجرایی این مصوبه که در ۱۳۶۵ش به تصویب هیئت وزیران رسید، واردات کلیه کالاها به منطقه آزاد کیش بدون پرداخت سود بازرگانی و عوارض گمرکی آزاد شد. در ۱۳۶۷ش و در ماههای پایانی جنگ تحمیلی، هیئت وزیران با مصوبه جداگانه‌ای ورود کالاها را مورد نیاز جهت مناطق بمباران شده را به جزیره کیش مجاز دانست و این کالاها را از پرداخت سود بازرگانی معاف کرد (شورای صنعت و معدن و بازرگانی برنامه سوم، ص ۱۲۶، پانویس). در ۱۳۷۲/۶/۷ قانون اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. بر اساس ماده اول این قانون، به منظور تسریع در انجام امور زیربنایی، عمران و آبادانی، رشد و توسعه اقتصادی، سرمایه‌گذاری و افزایش درآمد عمومی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، تنظیم بازار کار و کالا، حضور فعال در بازارهای جهانی و منطقه‌ای، تولید و صادرات کالاها صنعتی و تبدیلی و ارائه خدمات عمومی، مناطق کیش و قشم و چابهار مناطق آزاد تجاری و صنعتی اعلام شد (ایران، قوانین و احکام، ۱۳۷۶ش، ص ۱۱۳).

رژیم تجاری ایران، رژیم تجاری ایران، شامل رژیم صادراتی و وارداتی، بر اساس مقررات وضع شده پس از انقلاب شکل گرفته است.

۱) رژیم صادراتی. صادرات کالا و خدمات از آن‌گونه که مجوز معاف است به استثنای استانداردهای اجباری و گواهیهای موسوم در تجارت بین‌المللی. در برخی موارد کالاها صادراتی باید منطبق با استانداردهای بین‌المللی و حایز شرایط کیفی لازم باشند. قیمت‌گذاری کالاها صادراتی به عهده کمیسیون نرخ‌گذاری مرکز توسعه صادرات است. از صادرکنندگان پیمان ارزی اخذ می‌شود که آنان را به واریز ارز حاصل از صادرات خود به سیستم بانکی ملزم می‌سازد.

در میدادی ورودی یا گمرکهای داخلی کشور هفده منطقه ویژه اقتصادی ایجاد شده است. این مناطق اماکن محصور است که تحت نظارت گمرک ایران بوده و از آنها به منظور نگهداری امانی مواد اولیه، قطعات و ابزار و ماشین‌آلات صنعتی استفاده می‌شود.

مقابل گشایش اعتبار اسنادی صادراتی در ۱۳۷۰ش؛ لغو اخذ پیمان ارزی بابت صدور کالای غیرنفتی (هرچند در نیمه بهمن همان سال دوباره برقرار شد)؛ فعال شدن مجدد صندوق ضمانت صادرات ایران؛ ایجاد مناطق حرمت شده تجاری در ۱۳۷۳ش؛ امکان انستفال مجوز واردات در مقابل صادرات (واریزنامه) به شخص ثالث از طریق بورس اوراق بهادار در ۱۳۷۶ش؛ افزایش دامنه شمول مجوز ورود موقت کالا؛ کاهش نرخهای پایه اخذ پیمان برای بسیاری از کالاها صادراتی؛ معافیت صادرات صنایع دستی (به استثنای فرش) از پیمان سپاری و اعطای محدود مجوز واردات ماشین‌آلات، قطعات و لوازم یدکی آنها بدون انتقال ارز؛ اعطای تسهیلات ریالی به صادرکنندگان با استفاده از نرخهای سود ترجیحی (۱۸ درصدی) در ۱۳۷۸ش (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۵۹-۱۳۷۹ش).

در قانون بودجه سال ۱۳۸۱ش کل کشور به منظور تشویق صادرات غیرنفتی، پیش‌بینی شد که اولاً دولت خسارت صادرکنندگان سالهای ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ش را جبران کند، ثانیاً برای فعالیتهای صادراتی بارانه بهر دازد و هزینه اجرای برنامه‌های جهش صادرات غیرنفتی را پرداخت نماید. همچنین دولت مکلف شده است میزان جایزه صادراتی را متناسب با میزان ارزش افزوده، ورود به بازارهای جدید و صادرات کالاها جدید تعیین و اعمال کند (ایران، قوانین و احکام، ۱۳۸۱ش، ص ۱۱۱).

سهام صادرات در تولید ناخالص داخلی (GDP). شاخص نسبت کل صادرات کالا و خدمات به تولید ناخالص داخلی که در ۱۳۵۸ش معادل ۲۷٪ بود، در ۱۳۵۹ش به ۱۳٪ کاهش یافت و سپس با فراز و نشیب در ۱۳۶۵ش به دلیل سقوط جهانی بهای نفت به پایتترین مقدار خود (۳٪) تنزل پیدا کرد. پس از آن با روندی صعودی به ۲۰٪ در ۱۳۷۸ش رسید. روند صعودی کل صادرات، از ۱۳۶۶ش به بعد، نشانه نقش فزاینده صادرات در تولید ملی ایران است. این روند در باره نسبت صادرات کالاها (نفتی و غیرنفتی)، صادرات خدمات، صادرات نفت و گاز و صادرات غیرنفتی به GDP نیز مشاهده می‌شود. بویژه افزایش نسبت صادرات غیرنفتی به GDP از ۹٪ در ۱۳۵۸ش به ۶٪ در ۱۳۷۳ش، بیانگر نقش صادرات غیرنفتی در تولید ملی کشور در این دوره است (جدول ۱۱).

تحقیقات نشان می‌دهد که توسعه صادرات بر رشد اقتصادی ایران و رشد تولید ناخالص داخلی سوثر بوده است

فعالیت در تجارت خارجی مستلزم داشتن کارت بازرگانی است که اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران با تأیید وزارت بازرگانی صادر می‌کند. پس از تعیین نرخ کالای صادراتی در مرکز توسعه صادرات ایران و ارزیابی کالای صادراتی در گمرکات کشور، برای کالا جواز خروج صادر می‌شود.

به منظور گسترش صادرات غیرنفتی، تسهیلاتی در مراحل مختلف تولید و صدور کالاها در نظر گرفته شده است: استرداد حقوق گمرکی و عوارض دریایی از مواد اولیه، اجزا و قطعات، لوازم بسته‌بندی و سایر کالاها و وارداتی مصرف شده در تولید، آماده‌سازی و بسته‌بندی کالاها و صادراتی؛ جبران خسارت احتمالی صادرکنندگان از طریق صندوق ضمانت صادرات؛ اختصاص اعتبار صادراتی با بازپرداخت مدت‌دار به کشورهای خریدار از جانب بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران؛ تمرکز تشریفات صادرات در یک مکان^۱ (ایران، وزارت بازرگانی، ص ۴-۱).

۲) رژیم وارداتی. کالاها و وارداتی به سه گروه کالاها و مجاز، کالاها و مشروط و کالاها و ممنوع تقسیم می‌شود. برای ورود کالاها تسهیلاتی در نظر گرفته شده است: کالاها و وارداتی برای پروژه‌های بیع متقابل^۲ و سرمایه‌گذاری مشترک^۳ خارجی و نیز اقلام وارداتی مورد نیاز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان صدا و سیما از پرداخت حق ثبت سفارش معاف شده‌اند. همچنین بخش خصوصی می‌تواند با تأیید وزارت صنایع کلیه ماشین‌آلات تولیدی و قطعات بدکی مربوط به تولید را بدون انتقال ارز با ارز منشأ خارجی وارد کند.

مالیات بر واردات در ایوان شامل حقوق گمرکی، سود بازرگانی، حق ثبت سفارش کالا و عوارض و هزینه‌های گمرکی است. برای ورود کالا اخذ مجوز از وزارتخانه ذی‌ربط، تخصیص ارز از سهمیه ارزی وزارتخانه ذی‌ربط (در صورتی که واردات در مقابل صادرات نباشد) و صدور مجوز نهایی جهت گشایش اعتبار یا مجوز ترخیص کالا توسط وزارت بازرگانی لازم است. خروج کالای وارداتی از گمرک مستلزم انجام تشریفات امور گمرکی شامل تنظیم اظهارنامه و ارائه اسناد مربوطه و ارزیابی کالا در گمرک است (همان، ص ۴-۷).

تجارت خارجی در برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳ ش.) در برنامه سوم توسعه، تدابیر و سیاستهای مختلفی برای اصلاح ساختار تجارت خارجی و افزایش کارایی تجاری در نظر گرفته شده که عمده‌ترین آنها عبارت است از: حقوق گمرکی و سود بازرگانی مواد اولیه و واسطه‌های وارداتی مورد

استفاده در تولید کالاها و صادراتی پس از صدور محصولات تولیدی مسترد خواهد شد؛ کالاها و خدماتی که صادر می‌شوند مشمول پرداخت عوارض و مالیات نخواهند بود؛ صادرات کالا و خدمات از اخذ هرگونه مجوز به استثنای گواهیهای مرسوم در تجارت بین‌الملل (مورد درخواست خریداران) معاف است؛ کلیه تشریفات و امتیازاتی که برای صادرات کالا و جرد دارد به صادرات خدمات نیز تسری می‌یابد؛ صندوقهای غیردولتی توسعه صادرات مورد حمایت قرار می‌گیرد؛ تنظیم بازار داخلی موجب ممنوعیت صدور نمی‌شود و صدور کلیه کالاها و خدمات بجز «اشیای عتیقه و میراث فرهنگی»، «اقلام دامی یا نباتی که جنبه حفظ ذخایر ژنتیک یا حفاظت محیط زیست داشته باشد» و «کالاهایی که دولت برای تأمین آنها مستقیماً بارانه پرداخت می‌کند» مجاز خواهد بود، برای رونق تجارت خارجی، موانع غیرتعرفه‌ای، حذف شده و برنامه‌زمانبندی برای اصلاح نرخهای معادل تعرفه و اعلام آن به صورت پیش‌گامی و تعیین تعرفه‌های گمرکی تهیه خواهد شد؛ همچنین راه‌اندازی شبکه جامع اطلاع‌رسانی تجاری در این برنامه پیش‌بینی شده است (سازمان برنامه و بودجه، ج ۱، ص ۲۵۱-۲۵۲).

منابع: ایران، قوانین و احکام، ماده واحده و تفسیرهای قانون بودجه سال ۱۳۸۱ کل کشور؛ مصوب ۱۳۸۰/۱۲/۲۲ مجلس شورای اسلامی و ۱۳۸۰/۱۲/۲۸ مجمع تشخیص مصلحت نظام، تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۱ ش؛ همو، مجموعه قوانین و مقررات بازرگانی و سازمان‌های تابعه، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، ۱۳۷۶ ش؛ ایران، وزارت بازرگانی، دفتر امور بین‌الملل و سازمانهای تخصصی وزارت بازرگانی، رئیس سیاست بازرگانی جمهوری اسلامی ایران، تهران ۱۳۷۹ ش؛ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه سالهای ۱۳۵۸-۱۳۷۸، تهران [۱۳۵۹-۱۳۷۹ ش]؛ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، اداره بررسیهای اقتصادی، بررسی تحولات اقتصادی کشور بعد از انقلاب، [تهران، بی‌تا]؛ همو، نماگرهای اقتصادی، ش ۱۲ (سه ماهه دوم ۱۳۷۹ ش)، ش ۲۴ (سه ماهه اول ۱۳۸۰ ش)؛ زهرا برزگری، «مقایسه ترکیب صادرات کشور به تفکیک صادرات نفتی و غیرنفتی و ترکیب صادرات غیرنفتی طی سالهای ۱۳۶۹-۱۳۷۶»، فصلنامه روند، سال ۸، ش ۲۴ و ۲۵ (۱۳۷۶ ش)؛ احمدرضا جلالی نائینی و محمد رضازاده محمدی، «صادرات و رشد اقتصادی»، پژوهشنامه بازرگانی، سال ۱، ش ۱ (زمستان ۱۳۷۵)؛ سازمان برنامه و بودجه، سند برنامه: برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۹-۱۳۸۳)، پوست شماره ۲ لایحه برنامه، ج ۱، تهران ۱۳۷۸ ش؛ شورای صنعت و معدن و بازرگانی

1. trade under one roof

2. buy back

3. joint ventures

تجاسبی، خاندان

برنامه سرزمین بازرگانی، عملکرد و وضعیت موجود بخش بازرگانی، تهران ۱۳۳۷ش؛ فرزاد طاهری پور، «تحلیل عملکرد بازرگانی خارجی»، در اقتصاد ایران، تدوین و تنظیم مسعود نیلی، [تهران] ۱۳۷۶ش؛ محمدحسین عادل، اقتصاد بین الملل و بازرگانی خارجی ایران، [تهران] ۱۳۷۰ش؛ مرکز آمار ایران، تعاریف و مفاهیم استاندارد برای استفاده در طرحها و گزارشهای آماری، [تهران] ۱۳۷۹ش؛ محمود مستوفی، بررسی رابطه رشد صادرات و رشد اقتصادی بر اساس آزمون علی گرنجر، پژوهشنامه بازرگانی، سال ۳، ش ۱۲ (پاییز ۱۳۷۸).

برنامه سرزمین بازرگانی، عملکرد و وضعیت موجود بخش بازرگانی، تهران ۱۳۳۷ش؛ فرزاد طاهری پور، «تحلیل عملکرد بازرگانی خارجی»، در اقتصاد ایران، تدوین و تنظیم مسعود نیلی، [تهران] ۱۳۷۶ش؛ محمدحسین عادل، اقتصاد بین الملل و بازرگانی خارجی ایران، [تهران] ۱۳۷۰ش؛ مرکز آمار ایران، تعاریف و مفاهیم استاندارد برای استفاده در طرحها و گزارشهای آماری، [تهران] ۱۳۷۹ش؛ محمود مستوفی، بررسی رابطه رشد صادرات و رشد اقتصادی بر اساس آزمون علی گرنجر، پژوهشنامه بازرگانی، سال ۳، ش ۱۲ (پاییز ۱۳۷۸).

تجاسبی، خاندان، خاندانی حاکم در رشت از اوایل سده هشتم تا نیمه دوم سده نهم. از حوادث مهم تاریخ ایران خاندان مقاومت آنان به همراه مردم و سایر حکام گیلان در برابر حملات اَلجایی/ اولجایتو، ایلخان مغول (حک: ۷۰۳-۷۱۶)، به گیلان در ۷۰۶ است (س کاشانی، ص ۶۵-۶۶). هنگامی که سیدعلی کیا (کارکیا)، مؤسس حکومت کیاییان* (۱۰۱۰-۱۰۷۷) پس از تصرف تنکابن، وارد گیلان بیه پیش (شرقی گیلان) گردید بیره نوباشا ناصروند، حاکم رانکوه و لاهیجان، پس از مدتی خیز سرانجام به اتحاد با او راضی شد، امیره محمد تجاسبی تجاسبی، حاکم رشت، و سایر امرای گیلان بیه پیش (غرب گیلان) را از این کار برحذر داشتند و به جنگ با سیدعلی کیا ترغیب دند (مرعشی، ص ۳۵). پس از پیروزی سیدعلی کیا بر امیره نوباشا، بیشتر ساکنان گیلان بیه پیش - که شی مذهب بودند - به شیعه زیدیه گرویدند و برخی که در مذهب پیشین خود باقی مانده بودند، به امیره محمد تجاسبی پناه بردند (همان) ۴۰-۴۱).

توسعه نفوذ سادات کیایی در گیلان بیه پیش، دامنه اقتدار خاندان تجاسبی را محدود کرد. کشمکش میان خاندان تجاسبی کیاییان نیز در زمان امیره فلک الدین، پسر و جانشین امیره محمد، و امیره محمد پسر امیره فلک الدین ادامه داشت تا اینکه سرانجام بینشان صلح شد (همان، ص ۷۰-۷۲). این صلح دیری نپایید و از ۷۸۹ تا ۷۹۱ کشمکش میان امیره محمد تجاسبی و امیره دُتاج قومی - از امیران اسحاقوندان* حاکم بر فومن - سیدعلی کیا، به کشته شدن سیدعلی کیا منجر شد. پس از این واقعه سرزمینهای کیاییان بیه تصرف خاندان تجاسبی درآمد (همان، ص ۷۸-۸۶). امیره دُتاج که از اقتدار خاندان تجاسبی گیلان شد، توطئه کرد و امیره محمد را در فومن به زندان

تجاسبی، خاندان، خاندانی حاکم در رشت از اوایل سده هشتم تا نیمه دوم سده نهم. از حوادث مهم تاریخ ایران خاندان مقاومت آنان به همراه مردم و سایر حکام گیلان در برابر حملات اَلجایی/ اولجایتو، ایلخان مغول (حک: ۷۰۳-۷۱۶)، به گیلان در ۷۰۶ است (س کاشانی، ص ۶۵-۶۶). هنگامی که سیدعلی کیا (کارکیا)، مؤسس حکومت کیاییان* (۱۰۱۰-۱۰۷۷) پس از تصرف تنکابن، وارد گیلان بیه پیش (شرقی گیلان) گردید بیره نوباشا ناصروند، حاکم رانکوه و لاهیجان، پس از مدتی خیز سرانجام به اتحاد با او راضی شد، امیره محمد تجاسبی تجاسبی، حاکم رشت، و سایر امرای گیلان بیه پیش (غرب گیلان) را از این کار برحذر داشتند و به جنگ با سیدعلی کیا ترغیب دند (مرعشی، ص ۳۵). پس از پیروزی سیدعلی کیا بر امیره نوباشا، بیشتر ساکنان گیلان بیه پیش - که شی مذهب بودند - به شیعه زیدیه گرویدند و برخی که در مذهب پیشین خود باقی مانده بودند، به امیره محمد تجاسبی پناه بردند (همان) ۴۰-۴۱).

توسعه نفوذ سادات کیایی در گیلان بیه پیش، دامنه اقتدار خاندان تجاسبی را محدود کرد. کشمکش میان خاندان تجاسبی کیاییان نیز در زمان امیره فلک الدین، پسر و جانشین امیره محمد، و امیره محمد پسر امیره فلک الدین ادامه داشت تا اینکه سرانجام بینشان صلح شد (همان، ص ۷۰-۷۲). این صلح دیری نپایید و از ۷۸۹ تا ۷۹۱ کشمکش میان امیره محمد تجاسبی و امیره دُتاج قومی - از امیران اسحاقوندان* حاکم بر فومن - سیدعلی کیا، به کشته شدن سیدعلی کیا منجر شد. پس از این واقعه سرزمینهای کیاییان بیه تصرف خاندان تجاسبی درآمد (همان، ص ۷۸-۸۶). امیره دُتاج که از اقتدار خاندان تجاسبی گیلان شد، توطئه کرد و امیره محمد را در فومن به زندان

/ سیدحسین میرجلیلی /

تجارت و زراعت، وزارت - بازرگانی وزارت

تجاسبی، خاندان، خاندانی حاکم در رشت از اوایل سده هشتم تا نیمه دوم سده نهم. از حوادث مهم تاریخ ایران خاندان مقاومت آنان به همراه مردم و سایر حکام گیلان در برابر حملات اَلجایی/ اولجایتو، ایلخان مغول (حک: ۷۰۳-۷۱۶)، به گیلان در ۷۰۶ است (س کاشانی، ص ۶۵-۶۶). هنگامی که سیدعلی کیا (کارکیا)، مؤسس حکومت کیاییان* (۱۰۱۰-۱۰۷۷) پس از تصرف تنکابن، وارد گیلان بیه پیش (شرقی گیلان) گردید بیره نوباشا ناصروند، حاکم رانکوه و لاهیجان، پس از مدتی خیز سرانجام به اتحاد با او راضی شد، امیره محمد تجاسبی تجاسبی، حاکم رشت، و سایر امرای گیلان بیه پیش (غرب گیلان) را از این کار برحذر داشتند و به جنگ با سیدعلی کیا ترغیب دند (مرعشی، ص ۳۵). پس از پیروزی سیدعلی کیا بر امیره نوباشا، بیشتر ساکنان گیلان بیه پیش - که شی مذهب بودند - به شیعه زیدیه گرویدند و برخی که در مذهب پیشین خود باقی مانده بودند، به امیره محمد تجاسبی پناه بردند (همان) ۴۰-۴۱).

توسعه نفوذ سادات کیایی در گیلان بیه پیش، دامنه اقتدار خاندان تجاسبی را محدود کرد. کشمکش میان خاندان تجاسبی کیاییان نیز در زمان امیره فلک الدین، پسر و جانشین امیره محمد، و امیره محمد پسر امیره فلک الدین ادامه داشت تا اینکه سرانجام بینشان صلح شد (همان، ص ۷۰-۷۲). این صلح دیری نپایید و از ۷۸۹ تا ۷۹۱ کشمکش میان امیره محمد تجاسبی و امیره دُتاج قومی - از امیران اسحاقوندان* حاکم بر فومن - سیدعلی کیا، به کشته شدن سیدعلی کیا منجر شد. پس از این واقعه سرزمینهای کیاییان بیه تصرف خاندان تجاسبی درآمد (همان، ص ۷۸-۸۶). امیره دُتاج که از اقتدار خاندان تجاسبی گیلان شد، توطئه کرد و امیره محمد را در فومن به زندان